

תוכן

מבוא	3
פרק 1- משמעות החטא	4
1.2 משמעות החטא בקרב העמים בתקופת המקרא	5
פרק 2- הכפרה	8
2.1 משמעות הכפרה בתפיסה המקראית	8
2.2 משמעות הכפרה בקרב העמים בתקופת המקרא	10
2.3 הקשר בין כפרה לבין טהרה בתפיסה המקראית	10
פרק 3-הלכלוך והצואה	12
3.1 יחס המקרא והכתובים אל הלכלוך והצואה	12
3.2 הופעות מטאפוריות של הלכלוך והצואה וקישור בין מטאפורות אלו לבין החטא הטומאה	13
סיכום	17
ביבליוגרפיה	18

פרק 1- משמעות החטא

1.1. משמעות החטא בתפיסה המקראית

בספרות המקראית מופיע החטא בהקשרים שונים. מושג החטא מופיע בהקשרים של מעשי בזדון שאדם עשה כנגד חברו כגון "כה תאמר ליוסף שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רע גמלוך" (בראשית נ, יז). דוגמא אחרת לכך "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר הנה קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא" (דברים טו, ו), דוגמא נוספת לכך היא בהלנת שכר שכיר (דברים כד, טו). בהקשרים של שוגג כנגד אדם אחר "ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאפה לאדניהם למלך מצרים" (בראשית מ, א). החטא מופיע גם במזיד או בשוגג בין האדם לבין הא-ל "איש איש כי יקלל א-להיו ונשא חטאו" (ויקרא כד, טו), "נפש כי תחטא בשגגה מכל מצוות ה'" (ויקרא כד, ב).

כמובא לעיל בדוגמאות, מושג החטא מופיע בהקשרים משפטיים. אולם משמעות המילה חטא במקרא מופיע לעיתים ביחס למושג של חסרון או פספוס כגון "אנכי אחטנה" (בראשית לא, מ), "קולע אל השערה ולא יחטיא" (שופטים כ, טז). הופעה נוספת של מושג החטא הוא בהקשר לטומאה, כגון "וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השוכן איתם בתוך טמאתם" (ויקרא טז, טז)¹.

כפי שנזכר ישנן הופעות של מושג החטא בהקשרים משפטיים של עבירות אשר נעשו במזיד וכן עבירות שנעשו בשגגה, כאשר בשניהם על החוטא מוטלת לכאורה ענישה. בעקבות כך עולה השאלה מה משמעות החטא בתפיסה המקראית ומדוע גם השוגג נצרך לענישה או לחלופין להבאת קורבן.

דוגמא לכך מופיעה בסיפור אבימלך ושרה. כאשר אבימלך לוקח את אשת אברהם, ללא שהוא יודע כי היא אשת איש, מתגלה אליו הא-ל אודות כך (בראשית כ, ג-ז):

ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנך מת על האשה אשר לקחת והוא בעלת בעל: ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי גם צדיק תהרג: הלא הוא אמר לי אחתי הוא והיא גם הוא אמרה אחי הוא בתם לבבי ובנקין כפי עשיתי זאת: ויאמר אליו האלהים בחלום גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לנגע אליה: ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך

¹ מוסד ביאליק, אנציקלופדיה מקראית (כרך ג חבב-יתת, ירושלים: מוסד ביאליק, 1978) עמודים 101-100

בפרשיה זו ניתן לראות כי אבימלך נענש על אף שהוא אומר כי לקח את שרה בתום לב. גם האלהים מסכים עימו שהדבר נעשה בתום לב, ובכל זאת מעניש אותו. יתרה מכך, משתמע מדברי האל שאם אבימלך היה נוגע בה, הוא היה נחשב לחוטא.

פרשיה זו משקפת בצורה ברורה, כי מושג החטא איננו בהכרח נקשר למעשה שנעשה בכוונה אלא אף אם המעשה נעשה בתום לב. לאור דברים אלו, נראה כי החטא איננו בהכרח מוגדר כמעשה פשיעה במקרא. אם כן, יש לבחון מה הבעיה אם כן שיש בחטא אשר מצריכה עונש וכפרה.

1.2 משמעות החטא בקרב העמים בתקופת המקרא

בעולם המסופוטמי, היחס לחטא שנעשה בשוגג הוא איננו פטור בלא כלום. גם חוטא אשר עשה טעות מחויב בסוג מסוים של ענישה על אף שהדבר נעשה בלא כוונה כלל. ישנם מספר תאוריות לסיבה שגם השוגג מחויב בדין. הסבר אחד, הוא מטעם ממסדי, מכיוון שבסופו של דבר לא ניתן לדעת האם אכן האדם היה שוגג ועשה את הדברים בתום לב גמור או לא, הוא מחויב בעונש מסוים על מנת שלא לפגוע בסדר החברתי ועל מנת גם לספק את הצורך לענישה ונקמה של הצד הנפגע.

הסבר אחר הוא כי גם החטא שנעשה בשגגה, נובע מיסוד נפשי כלשהו אצל האדם השוגג, שמשקף איזו כוונה סמויה או חבויה². ניתן אולי להשוות זאת לתופעה הפסיכולוגית של נבואה המגשימה את עצמה. הטיות החשיבה משפיעות על היחס של האדם כלפי הסביבה וכלפי מעשים שהוא נוקט ללא מודעות וללא תשומת לב שהוא מונע מאותן מחשבות³.

בכל מקרה, בעקבות מעשה החטא, על אף שנעשה בשגגה ובלא כוונה, ישנה פגיעה אובייקטיבית על הסדר בעולם. פגיעה זו יש לתקן בכל מקרה. השפעה זו, בתפיסה של העולם המסופוטמי וכן בתפיסה היוונית, כפי שעולה אף בכתבי אפלטון, נתפסת כהשפעה הגורמת לטומאה⁴. בעקבות כך, בעולם הפולחני המסופוטמי, היה קיים חשש שבעקבות הטומאה שנגרמת מן החטא, נוצרת אחיזה ושליטה של ממלכת הרע האלוהי. השפעה זו מאפשרת למזיקים לפגוע, לא רק בבני האדם כי אם גם לאיים על המקדשים ועל האלים עצמם. בעקבות כך יש לדאוג להסיר את הטומאה ואת החטא⁵.

² אריה אדרעי, "ונפש כי תחטא בשגגה" - אחריות בלא אשמה? על אחריותו של החוטא בשגגה במקרא ובספרות חז"ל. (שנתון המשפט העברי של המכון לחקר המשפט העברי, כד, תשס"ו-תשס"ז). עמודים 8-9.

³ דוד מאיר, פסיכולוגיה חברתית (כרך א). (רעננה: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 2012) עמוד 137.

⁴ אדרעי, עמ' 10.

⁵ יעקב מילגרום, החטאת המודרגת של ויקרא ה, א-יג. (בית מקרא: כתב-עת לחקר המקרא ועולמו, כט, תשמ"ד) עמוד 142.